

Hoe serieus nemen ze mij?

Politiecontacten in het licht van mensenrechten/kinderrechten

VYNCKIER, G., WOLTHUIS, A. & DESMET, N.

Binnen dit Cahier over mensenrechten en politie staan wij in deze bijdrage stil bij de rechten van minderjarigen in hun contact met de politie in België en in Nederland. Aan de hand van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens, het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind en aanverwante regelgeving maken we enkele reflecties over rechten die in het gedrang (kunnen) komen wanneer een jongere in contact komt met politie en justitie, hetzij als dader, hetzij als slachtoffer. Daarbij schetsen we voor beide landen de strafrechtelijke context waarin de politie een rol speelt, halen we voorbeelden aan uit de Belgische en de Nederlandse praktijk en sluiten we af met een aantal noodzakelijke verbeterpunten.

1. Inleiding

1.1. Kinderen en rechten

Wanneer we het hebben over mensenrechten en minderjarigen, komen we terecht in een ‘competentie-discussie’ (Verhellen, 2000). In artikel 1 van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM) wordt gesteld dat ‘eenieder’ drager is van deze rechten. In artikel 14 EVRM wordt leeftijd echter niet expliciet aangehaald als criterium voor non-discriminatie en niet alle rechten blijken voor kinderen te gelden. Verhellen (1993, p. 193) stelt hierover in de jaren negentig: “Inderdaad, de evolutie van het kindbeeld toont aan dat nog maar zeer recent min of meer consensus werd bereikt over het ontologisch feit dat kinderen mensen zijn. Veel minder consensus bestaat over het feit of kinderen ook competent zijn. Zijn zij met andere woorden competent om zelf hun (mensen)rechten uit te oefenen? Slechts langzaam wordt deze competentie erkend.”

De erkenning van kinderen (iedereen tot 18 jaar) als volwaardige rechtssubjecten betekent dat ze beschouwd worden als handelingsbekwaam om deze rechten ook zelf af te dwingen. Hier botst men soms op het ouderlijk gezag en de realiteit dat een minderjarige vaak aangewezen is op en afhankelijk is van zijn/haar wettelijke vertegenwoordigers (Verhellen, 1993, 2000). Kortom, minderjarigen zijn rechtsbekwaam, maar deels handelingsonbekwaam: ze hebben rechten maar kunnen deze niet steeds zelfstandig uitoefenen (Kinderrechtencommissariaat, 2010).

Door een andere kijk op kinderen en de toegenomen mondigheid van minderjarigen hebben rechten van kinderen de afgelopen decennia een flinke groei doorgemaakt, ondermeer resulterend in het Kinderrechtenverdrag van 1989. Dit Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK of het Kinderrechtenverdrag) van de Verenigde Naties werd internationaal van kracht in 1990. België legde op 16 december 1991 zijn bekrachtigingsoorkonde neer waardoor het verdrag in België in werking trad op 15 januari 1992. Nederland ratificeerde het verdrag op 6 februari 1995 waardoor het er van kracht werd op 8 maart 1995 (Verhellen, 2000, Blaak et al., 2012).

Uniek aan het Kinderrechtenverdrag is de combinatie van klassieke burgerlijke en politieke rechten en sociale, economische en culturele rechten. Alle aspecten van het leven van kinderen komen er nagenoeg aan bod en het jeugdstrafrecht is daar één van. Met deze veelomvattendheid zijn bestaande algemene mensenrechten voor kinderen bevestigd, zijn normen van bepaalde mensenrechten voor kinderen verhoogd en zijn rechten geformuleerd

die specifiek gelden voor kinderen (Blaak et al. 2012). Het toezichtorgaan van het Verdrag, het Comité inzake de Rechten van het Kind, heeft in 1991 vier algemene beginselen aangewezen als “inspirerende, fundamentele richtlijnen voor de verwezenlijking van de verdragsrechten”. Dit zijn: het non-discriminatiebeginsel (artikel 2), het belang van het kind dient in de toekenning van rechten steeds een eerste overweging te zijn (artikel 3), het recht op leven en de behoefte tot ontwikkeling moet in de uitoefening van rechten een centrale plaats innemen (artikel 6) en het recht van participatie (o.a. hoorrecht) in zaken die minderjarigen betreffen (artikel 12). Deze algemene beginselen bieden een referentiekader voor de implementatie van en het toezicht op de rechten die neergelegd zijn in het Verdrag. Als belangrijkste pijlers van het Verdrag worden vaak de drie P’s aangehaald: Provision, Protection en Participation; kinderen hebben recht op voorzieningen, op bescherming en op deelname aan de samenleving. Daarnaast hebben bepaalde groepen kinderen speciale zorg nodig, waaronder kinderen die in aanraking komen met politie of justitie (Cantwell, 1995). Het Verdrag houdt vooral verplichtingen in voor staten, maar ook voor kinderen, ouders, andere volwassenen of professionals. Artikel 4 betreft een algemene inspanningsverplichting van de overheid om het IVRK in praktijk toe te passen (Blaak et al., 2012, Wolthuis, 2012).

1.2. Kinderen en het strafrecht

De artikelen van het IVRK relevant voor het contact van jongeren met het strafrechtssysteem, als dader of als slachtoffer, zijn met name artikelen 37, 39 en 40. Artikel 40 IVRK gaat over de rechten van kinderen die worden verdacht, vervolgd of van wie is bewezen dat zij strafrechtelijke bepalingen hebben overtreden. Volgens art. 40 lid 3 moeten de aangesloten staten zorgen voor aparte wetten, procedures, autoriteiten en instellingen voor deze kinderen. Hieronder valt ook een gespecialiseerde jeugdpolitie, naast speciale kinderrechtshouders en jeugdofficieren van justitie. Hier wordt ook bepaald dat ernaar gestreefd moet worden kinderen zoveel mogelijk buiten de strafrechtelijke procedures te houden en naar andere mogelijkheden te zoeken; het diversiebeginsel (art. 40 lid 3 en lid 4 IVRK). Artikel 37 van het Verdrag bevat waarborgen voor de vrijheidsbeneming van kinderen en jongeren. Het beschermt in de eerste plaats kinderen en jongeren tegen marteling, andere wrede, onmenselijke of denigrerende behandeling of straf, doodstraf, levenslange gevangenisstraf zonder de mogelijkheid van vervroegde invrijheidsstelling en onrechtmatige of arbitraire vrijheidsontneming. Artikel 39 biedt bescherming aan slachtoffers van allerlei soorten van mishandeling, geweld of wrede bestraffing. Verder in deze bijdrage komen we hierop terug.

Naast het IVRK zijn er drie resoluties aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties die regels geven omtrent jeugdstraf(proces)recht, preventie en vrijheidsbeneming: de *Beijing Rules* van 1985, de *Riyadh Guidelines* en de *Havana Rules* van 1990 (samen: de Richtlijnen). Het zijn richtlijnen in de vorm van minimumgrenzen die zijn gericht tot staten om hun beleid en regels er op te kunnen baseren (Blaak et al., 2012; Mijnaerds, 1999). De Riyadh Guidelines voorzien in het sociale beleid om minderjarigen te beschermen en te voorkomen dat zij misdrijven plegen. De Beijing Rules bepleiten een progressief jeugdstrafrecht dat dient te worden ingevoerd voor de behandeling van minderjarigen die de wet overtreden. De Havana Rules bieden garantie van fundamentele rechten en de maatregelen die moeten worden getroffen voor de sociale re-integratie van minderjarigen die van hun vrijheid beroofd zijn. (Van Bueren en Tootell, 1995). De politie wordt als belangrijke ketenpartner vanzelfsprekend genoemd in diverse bepalingen. Rule 10 van de Beijing Rules gaat bijvoorbeeld over het eerste contact. Hierin is bepaald dat ouders meteen op de hoogte worden gesteld van een arrestatie van een jongere, dat er zonder vertraging bepaalt dient te worden of de jongere kan worden vrijgelaten en dat de contacten

met de law enforcement agencies, waaronder de politie, kindvriendelijk en met respect voor de rechten van kinderen dient te gebeuren, zonder het schade te berokkenen. Regel 12 gaat over het belang van specialisatie van de politie die zich bezig houdt met minderjarigen.

Het Comité inzake de Rechten van het Kind – het toezichtorgaan van het IVRK, ingesteld bij het Verdrag (artikel 43 IVRK) – heeft op 25 april 2007 General Comment 10, ‘Children's Rights in Juvenile Justice’, uitgebracht waarin nadere aanbevelingen voor het jeugdstrafrecht worden gedaan¹. In paragraaf 10 staat dat de bescherming van het (hoger) belang van het kind impliceert dat de traditionele doelstellingen van het strafrecht (repressie en vergelding) ondergeschikt zijn aan de doelstellingen van rehabilitatie en re-integratie. Een strikt bestraffende benadering is niet in overeenstemming met de basisprincipes van het jeugdrecht zoals geformuleerd in artikel 40 lid 1 IVRK (Wolthuis, 2012). Het Comité stelt voorop dat het IVRK staten verplicht tot het ontwikkelen en implementeren van een helder jeugdsanctiebeleid dat het gebruik van alternatieve maatregelen (zoals taakstraffen en herstelrecht) expliciet bevordert.

Er zijn terugkerende VN-bijeenkomsten waarop bijzondere aandacht besteed wordt aan jeugdige delinquenten, zoals de Commissie voor de Mensenrechten en de VN-congressen inzake misdaadbestrijding en criminaliteitspreventie georganiseerd door UNODC. Ook de Raad van Europa heeft de afgelopen decennia diverse richtlijnen tot stand gebracht gericht op jeugddelinquentie. In 2003 werd *Recommendation Rec(2003)20 concerning New Ways of Dealing with Juvenile Delinquency and the Role of Juvenile Justice*² aanvaard. Hierin wordt onder andere gepleit voor een meer multidisciplinaire aanpak door verschillende organisaties op lokaal niveau, het verder terugdringen van vrijheidsbeneming, de toepassing van interventies die zich bewezen hebben, de erkenning van belangen van slachtoffers en het intensiever betrekken van ouders. Regel 15 gaat over hoe jongeren behandeld dienen te worden als ze door de politie worden vastgehouden (dit kan niet langer dan 48 uur, er moet toegang zijn tot een advocaat en een dokter)³. Ook wordt voorgesteld om voor minderjarigen aparte regels voor gesloten en half gesloten inrichtingen op te stellen, inclusief regels voor straffen en maatregelen die worden uitgevoerd. De *European Rules for Juvenile Offenders subject to sanctions or measures* werden in 2008 aangenomen⁴.

De *Guidelines on child-friendly justice* zijn op 17 november 2010 aangenomen door het Comité van Ministers van de Raad van Europa⁵. Deze Richtlijnen gaan over de positie en de rechten van het kind voorafgaand aan, tijdens en na gerechtelijke procedures. Het doel van de Richtlijnen is het realiseren van kindvriendelijke procedures waarbij respect en de effectieve implementatie van alle kinderrechten op het hoogst mogelijk haalbare niveau voorop staat, waarbij rekening wordt gehouden met de neergelegde beginselen, de mate van rijpheid en begrip van het kind en de achtergronden van de zaak. Dit geldt ook voor politieprocedures. Een cruciaal element uit de richtlijn is dat kinderen recht hebben op gratis rechtsbijstand.

¹ CRC/C/GC/10, 25 April 2007 (zie: www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf)

² Aangenomen door de ‘Committee of Ministers’ op 24 september 2003, Zie www.coe.int (zoekterm: Rec(2003)20).

³ Regel 15 stelt: “Where juveniles are detained in police custody, account should be taken of their status as a minor, their age and their vulnerability and level of maturity. They should be promptly informed of their rights and safeguards in a manner that ensures their full understanding. While being questioned by the police they should, in principle, be accompanied by their parent/legal guardian or other appropriate adult. They should also have the right of access to a lawyer and a doctor. They should not be detained in police custody for longer than forty-eight hours in total and for younger offenders every effort should be made to reduce this time further. The detention of juveniles in police custody should be supervised by the competent authorities”.

⁴ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (*Adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers’ Deputies*)

⁵ Zie www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/default_en.asp.

Kinderen en jongeren hebben verder het recht volledig te worden geïnformeerd over de te volgen procedures en hun rechten daarin. Kinderen hebben ook het recht gehoord te worden, ongeacht hun leeftijd⁶.

1.3. De politie en kinderrechten

In deze bijdrage staan we stil bij kinderrechten die in het gedrang kunnen komen wanneer jongeren als dader of als slachtoffer in contact komen met politie en justitie in de eerste fase van een eventueel strafrechtelijk traject. Jongeren worden immers relatief vaak geconfronteerd met criminaliteit, ten aanzien van zichzelf of ten aanzien van anderen (Larson et al., 2002). Zowel de age crime curve als de age victim curve kennen een piek in de adolescentieperiode⁷. Van Dijk (1986) spreekt in dit kader over “the criminal trinity among young people” omdat jongeren niet alleen de meeste feiten plegen, maar daarnaast ook het hoogste risico lopen om slachtoffer te worden en oververtegenwoordigd zijn als getuige van criminaliteit (op dit laatste kunnen we in het bestek van deze bijdrage niet ingaan). In zowel de gedaante van dader als slachtoffer kunnen ze in contact komen met politie en justitie, zoals samengebracht in onderstaand plaatje.

(Hier figuur invoegen)

Op het vlak van beleid is er meer aandacht voor de politionele jeugdtaak, veel korpsen hebben speciale jeugdagenten en er zijn bijvoorbeeld websites voor jongeren over wat ze kunnen verwachten als ze met de politie in aanraking komen⁸. Niettemin blijven er nog knelpunten bestaan. In deze bijdrage gaan we hier op in aan de hand van bestaande literatuur en praktijkervaring.

2. Minderjarige daders en het strafrechtssysteem

2.1. Inleidende schets: jeugdsanctierecht en politie in België en Nederland

2.1.1. België⁹

De Belgische wetgever gaf in 1912 reeds de aanzet voor een systeem van jeugdbescherming. De Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming (B.S. 15 april 1965) vormt nog steeds de kern waarop het huidige Belgische systeem van jeugdbescherming is gebouwd. Het uitgangspunt hierbij was dat jongeren onvoldoende schuldbesef hebben en dat ze dus geen misdrijven kunnen plegen en dus ook niet bestraft kunnen worden. Jongeren kunnen wel ‘als misdrijf omschreven feiten’ plegen en kunnen hiervoor jeugdbeschermingsmaatregelen opgelegd krijgen die hen terug op het rechte pad moeten brengen. Onder invloed van het Kinderrechtenverdrag werd de Belgische Jeugdbeschermingswet in 1994 gerenoveerd. Er

---

⁶ Nieuwsbrief Defence for Children International, 2 december 2010.

⁷ Er bestaat een soort van wetenschappelijke consensus, vooral gebaseerd op zelfrapportage studies, dat ouderschap hoger is in adolescentie dan in andere perioden van de kindertijd (D'Unger, Land & McCall, 2002; Greenberg, 1985; Hirschi & Gottfredson, 1983; Steffensmeier et al., 1989). Daarnaast tonen verschillende studies ook een algemene tendens van een stijging van slachtofferschap in de adolescentie (Averdijk, 2009; Laub, 1997; McCurley & Snyder, 2004; Rand & Catalano, 2007; Sian, Kershaw & Walker, 2007; van Kesteren, Mayhew & Nieuwbeerta, 2000; Verdonck et al., 2011).

⁸ Zie: <http://www.politie.nl/jeugd/> en sinds 2011 kunnen op www.vraaghetdepolitie.nl tieners terecht met alle vragen over veiligheid.

⁹ Dit deel is grotendeels gebaseerd op De Smet (2007).

werden o.a. enkele belangrijke proceswaarborgen toegekend aan minderjarige verdachten zoals de verplichte bijstand van een raadsman bij de kabinetsbespreking.

2006 is een keerpunt in het Belgische jeugdrecht. Nieuwe fenomenen van jeugdcriminaliteit brengen de constructie van 1965 aan het wankelen. De druk om jongeren die zware misdrijven plegen harder aan te pakken neemt toe. Er gaan stemmen op om over te schakelen naar een jeugdsanctierecht. In dit systeem legt de jeugdrechter een sanctie op wegens de ernst van het misdrijf en het leed dat de minderjarige berokkelt. De minderjarige is in een dergelijk systeem een volwaardig rechtssubject, met rechten en plichten. In het debat over de hervorming van het jeugdstrafrecht kwam ook de positie van het slachtoffer geregeld aan bod. Sommige auteurs pleiten daarom voor een herstelrecht waarin het belang van het slachtoffer centraal staat. Herstelrecht betekent een breuk met het jeugdbeschermingsrecht. Jongeren die schade hebben aangericht moeten een tegenprestatie leveren, ongeacht hun leefsituatie.

Het nieuwe Belgische jeugdrecht¹⁰ is van toepassing sinds 16 oktober 2006 (met uitzondering van de herstelbemiddeling, de uithandengeving en maatregelen zoals de residentiële therapie). De pijlers van het beschermingsmodel van 1965 bleven overeind, maar werden aangevuld met elementen van het sanctiemodel en het herstelmodel: voor jongeren ouder dan 12 jaar kan de jeugdrechter overschakelen naar het sanctiemodel waarbij de jeugdrechter o.a. maatregelen mag opleggen ter bescherming van de maatschappij, rekening mag houden met de ernst van de feiten en de openbare veiligheid bij de beoordeling van maatregelen en de plaatsing in een open of gesloten instelling mag laten afhangen van de ernst van het strafbaar feit of de opeenvolging van bepaalde misdrijven. Overeenkomstig het herstelmodel moet de rechter bij het opleggen van maatregelen rekening houden met het recht van slachtoffers, de schade en de gevolgen van het misdrijf voor het slachtoffer. Maatregelen waarbij de schade wordt hersteld verdienen hierbij de voorkeur. Minderjarigen kunnen in overleg met hun raadsman trouwens zelf een ‘verbintenisproject’ voorleggen aan de jeugdrechter met bijvoorbeeld het voorstel van herstel van de schade, het aanbieden van verontschuldiging aan het slachtoffer,... Ook de procureur des Konings moet de voorkeur geven aan herstelbemiddeling boven een gewoon proces.

Er is weinig of geen regelgeving met betrekking tot de mogelijkheden van de politie ten aanzien van minderjarigen die als misdrijf omschreven feiten plegen. Is die er wel, dan verschilt deze vaak van arrondissement tot arrondissement en van korps tot korps. Dit brengt duidelijk problemen mee voor de rechtszekerheid en rechtsgelijkheid van minderjarigen (Kinderrechtencommissariaat, 2012). In de praktijk stellen we wel soms vast dat de politie minderjarige daders van lichte als misdrijf omschreven feiten in bepaalde situaties enkel een waarschuwing geeft of doorverwijst naar hulpverlening, zonder een proces-verbaal op te stellen en over te maken aan het parket. De facto houdt dit natuurlijk een soort van afhandeling door de politie in omdat door de beslissing van de politie om geen PV op te stellen en over te maken aan het parket de strafvervolgning niet op gang komt. Daarnaast kregen politieambtenaren een grote en discretionaire bevoegdheid op het vlak van de gemeentelijke administratieve sancties, de zogenaamde GAS¹¹.

¹⁰ wet van 15 mei 2006 (B.S. 2 juni 2006) tot wijziging van de Wet van 8 april 1965 betreffende de Jeugdbescherming, het Wetboek van Strafvordering, het Strafwetboek, het Burgerlijk Wetboek, de nieuwe Gemeentewet en de Wet van 24 april 2003 tot Hervorming van de Adoptie; wet van 13 juni 2006 (B.S. 19 juli 2006) tot wijziging van de wetgeving betreffende de jeugdbescherming en het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd.

¹¹ De Wet van 13 mei 1999 heeft aan de gemeenten een nieuw handavingsinstrument ter beschikking gesteld dat buiten het parket om gaat: de gemeentelijke administratieve sanctie (GAS). Deze kan worden omschreven als ‘een bij krachtens de wet vastgestelde maatregel met een repressief karakter, die in beginsel door een orgaan van actief bestuur wordt opgelegd door middel van een eenzijdige rechtshandeling als reactie op een inbreuk op een rechtsnorm of een publiekrechtelijk voorschrift’. Er zijn vier soorten administratieve sancties: een administratieve geldboete van maximum 250 euro; een administratieve

2.1.2. Nederland

Het jeugdstrafrecht in Nederland heeft sinds het ontstaan begin 1900 de nodige veranderingen ondergaan, maar het pedagogische karakter is steeds centraal gebleven. Als kernwaarden gelden de speciale preventie en de pedagogische uitgangspunten. Het jeugdstrafrecht geldt voor kinderen en jongeren tussen de 12 en 18 jaar en is geregeld in een aparte afdeling van het Wetboek van Strafrecht. De vraag naar schuld en verantwoordelijkheid van de minderjarige nemen een belangrijke plaats in in het recht. Daarin hebben minderjarigen wel een verminderde verantwoordelijkheid, met name vanuit de psychologische, pedagogische en neurologische ontwikkeling van het kind. Jeugdstrafrecht wordt wel beschreven als een overgangsgebied tussen aan de ene kant geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid en aan de andere kant volledige strafrechtelijke verantwoordelijkheid (Bartels, 2011).

De politie heeft tot taak te zorgen voor de handhaving van de openbare orde en het verlenen van hulp aan hen die deze hulp behoeven, zo stelt artikel 2 van de Politiewet. In geval van strafbare feiten legt de politie meestal de eerste contacten met de minderjarigen, neemt verhoren af, hoort getuigen en verricht nader onderzoek. De politie beschikt over een aantal afdoeningsmogelijkheden voor minderjarigen: een waarschuwing, een geldboete (politieele strafbeschikking) en een politieseptot – zoals een verwijzing naar Halt (zie hierna). De politie kan een waarschuwing geven voor lichte strafbare feiten. Dit gebeurt meestal direct op straat, bijvoorbeeld vanwege fietsen waar het niet mag. Pas in ‘zwaardere’ gevallen wordt er overgegaan tot verhoor op het politiebureau (Beijerse, 2008).

Via het politieseptot heeft de politie de mogelijkheid om opsporingshandelingen, het opmaken van een proces-verbaal of het informeren van het Openbaar Ministerie achterwege te laten. Het politieseptot kent geen wettelijke regeling, maar komt voort uit het opportunitiebeginsel en is door de Hoge Raad geaccepteerd: slechts als het maatschappelijk belang dit eist, dient de politie over te gaan tot opsporing en verbalisering¹². Ook in de richtlijnen van het Openbaar Ministerie wordt de bevoegdheid van de politie om niet alle strafbare feiten op te sporen erkend. Er is sprake van een prioritering waarbij er voor ernstigere feiten meer moet worden gedaan door politie en OM om de zaak op te helderen en verdachten te vervolgen, zo blijkt uit de Aanwijzing voor opsporing¹³. In geval van onvoorwaardelijk sepot wordt er zonder meer afgezien van opsporingshandelingen, het opmaken van een proces-verbaal of het doorsturen van het proces-verbaal naar het OM. De verdachte kan na die beslissing meteen gaan. Bij een voorwaardelijk sepot moet eerst aan bepaalde voorwaarden worden voldaan, zoals de toepassing van de Halt-maatregel: Als de opsporingsambtenaar het niet bij een waarschuwing wil laten, maar het ook niet nodig vindt dat de jongere wordt voorgeleid, kan hij de verdachte naar een Halt-bureau verwijzen. De Halt-afdoening is een bekende afdoeningsmogelijkheid van de politie, waarbij jongeren tussen de twaalf en achttien jaar een aanbod krijgen een

---

schorsing; een intrekking van een door de gemeente afgeleverde toelating of vergunning; en de tijdelijke of definitieve sluiting van een inrichting. Na een bemiddelingsprocedure kan een werkstraf als alternatief worden voorgesteld, maar dit is niet verplicht. Sedert de Wet van 7 mei 2004, de Wet van 17 juni 2004 en de Programmawet brachten belangrijke wijzigingen aan in de Wet van 13 mei 1999 komen ook minderjarigen vanaf 16 jaar in aanmerking voor gemeentelijke administratieve sancties wegens het veroorzaken van overlast en sinds 2012 kunnen gemeenten minderjarigen reeds vanaf 14 jaar al een boete opleggen tot maximaal 175 euro. Indien de GAS betrekking heeft op minderjarigen is een bemiddelingsprocedure wel verplicht. Een GAS is wel degelijk een straf, een repressieve sanctie, dus alle aspecten van de rechten op verdediging moeten gelden. Van rechtsgelijkheid zowel als van rechtszekerheid is bij de toepassing van de gemeentelijke administratieve sanctie echter weinig sprake. Dit is deels te wijten aan het onduidelijke kader van de GAS. De term overlast wordt niet goed omschreven en wordt bijgevolg ‘creatief’ ingevuld.

¹² Onder meer vanwege het broodjeswinkelarrest: HR 31 januari 1950, NJ 1950, p. 668.

¹³ Aanwijzing voor de opsporing, 11 februari 2003, Stcrt. 2003, p. 41.

werk- of leerstraf te verrichten en werken aan excuus (De Jonge en van der Linden, 2007; Wolthuis, 2012).

In Nederland bestond sinds het begin van de twintigste eeuw een aparte jeugdpolitie, maar bij een reorganisatie in 1994 verdween die vanuit een generale taakstelling waarbij iedere medewerker in alle lagen inzetbaar moest zijn. De laatste jaren is die specialisatie wel weer aangetrokken, geïnspireerd op doelstellingen uit het rapport van Van Montfrans (ook uit 1994) “Met de neus op de feiten”, waarin veel waarde gehecht wordt aan vroegtijdig, consequent en snel optreden, waarbij de politie vanzelfsprekend een belangrijke taak vervuld. (Beijerse, 2008) De beeldvorming over de jeugdproblematiek in dat rapport vormde voor de Raad van Hoofdcommissarissen een reden om een rapport “Visie op de politieke jeugdtaak” te schrijven. Er is een Landelijk Platform Politieke Jeugdtaak actief binnen de politie waarin afstemming plaatsvindt omtrent minderjarigen. Mede op basis van advies van de Inspectie Openbare Orde en Veiligheid is in 2002 een landelijk project gestart en zijn concrete stappen gezet, zoals een vastgestelde taakafbakening politieke jeugdtaak, randvoorwaarden voor borging van de jeugdtaken in de korpsen, een landelijk overdrachtsformulier en een werkbeschrijving. De politie kan zowel preventief als repressief een bijdrage leveren. Uitdaging blijft ondermeer de omgang met (van oorsprong) allochtone jongeren en het zoeken naar een effectieve maar kindvriendelijke aanpak van deze groepen (Diepenhorst, 2005).

Beleidsontwikkelingen van de afgelopen jaren laten zien dat de nadruk met name ligt op punitiviteit ofwel hard straffen. Meer blauw (politie) op straat past ook in het huidige veiligheidsdenken. Interventies voor jonge delinquenten worden voornamelijk afgerekend op effectiviteit¹⁴. Kritiek op deze aanpak is dat er voornamelijk gekeken wordt naar het terugdringen van recidive, terwijl ook andere resultaten voor de jonge dader, het slachtoffer of de maatschappij relevant kunnen zijn. Taakstraffen hebben in reactie op lichte feiten gepleegd door minderjarigen een grote plaats gekregen (Imkamp, 2007). Er blijkt wel behoefte aan werkbare methoden en maatwerk. Ondanks de inzet van diversie worden in Nederland nog steeds veel kinderen opgesloten. Ook in de omgang van de politie met minderjarigen zie je die harde aanpak soms terug (zie hierna). Het is dan ook de vraag of het jeugdstraf(proces)recht van vandaag nog voldoende tegemoetkomt aan de pedagogische beginselen (Blaak et al. 2012; Wolthuis, 2012).

2.2. Knelpunten in het licht van mensenrechten/kinderrechten

Hieronder worden achtereenvolgens enkele knelpunten besproken die betrekking hebben op aspecten in het strafrechtelijke traject waarin ook de politie een rol speelt. Het gaat over het verkrijgen van een kopie van het verhoor, de bijstand van een advocaat en andere beschermingsmogelijkheden tijdens het verhoor, de vrijheidsberoving door de politie en het voorarrest, de onschendbaarheid van de ‘kamer’, het vrijgeven van vertrouwelijke informatie over minderjarigen, de specialisatie van personeel en de beslissing door een onafhankelijke en onpartijdige autoriteit. Waar mogelijk geven we informatie over België en Nederland, maar soms betreft het alleen onderzoek of informatie over één van beide landen.

2.2.1. Beeldvorming en (gebrek aan) kennis

Om de context te schetsen van de interacties tussen politie en jongeren, willen we vooreerst aanhalen dat de beeldvorming bij minderjarigen over de politie én bij de politie over

---

¹⁴ Te zien aan de What Works-beginselen (Andrews et. al 1990) en de daarop gebaseerde erkende interventies,

minderjarigen vaak negatief en ongenueanceerd is (Kinderrechtencommissariaat, 2012). Meer nog, vaak is er een wederzijds wantrouwen (Huijts & Nelissen, 2004; Loader, 1996). In verband met de beeldvorming van de politie over jongeren, komen Verhellen, Cappelaere & Vandekerckhove (1991) tot de vaststelling dat de perceptie van de toenmalige Belgische gemeentepolitie over jongeren niet eenduidig doch vooral negatief is. Loader (1996) stelt dat de algemene tendens van volwassenen om jongeren als probleem te zien bij de politie nog versterkt wordt doordat het contact van de politie met jongeren veelal gebeurt in het kader van problemen en conflicten veroorzaakt door jongeren en doordat jongeren minder vaak een beroep doen op de politie om hulp te vragen¹⁵: “Noisy and boisterous youths hanging around, vandalism and other acts of petty offending, such matters are the staple diet of police officers when it comes to young people” (Loader, 1996, p. 76). Dit kan gevolgen hebben voor de relatie politie - jongeren, bijvoorbeeld doordat jeugdige verdachten negatief benaderd worden (waarmee art. 40 IVRK onder spanning kan komen te staan), de prevalentie van slachtofferschap onder jongeren onderschat wordt¹⁶ of het slachtoffer zijn/haar slachtofferschap verweten wordt: “A dominant paradigm of youth as ‘trouble’ becomes a lens through which police understandings of youth victimization get filtered” (Loader, 1996, p. 95). Omgekeerd, wat betreft de beeldvorming van jongeren over politie, blijkt uit onderzoek dat jongeren de legitimiteit van de politie, het nut en de noodzaak van de politie in onze samenleving niet in vraag stellen en zelfs erkennen (Aye Maung, 1995; Loader, 1996). Wel zouden jongeren de politie vooral als dwingend, repressief en arbitrair aanzien en twijfelen aan de effectiviteit van de politie in de strijd tegen criminaliteit (Hurst, Frank & Browning, 2000). Hoewel er onderlinge verschillen zijn naar geslacht, etniciteit en stad waar de jongere woont, toont onderzoek aan dat jongeren in het algemeen minder positief ten aanzien van de politie staan dan volwassenen (Brown & Benedict, 2002; Taylor et al., 2001).

In Nederland is ook sporadisch gekeken naar het draagvlak voor politie bij minderjarigen. Zo blijkt uit een inventarisatie van 2005 dat slechts enkele onderzoeken beschikbaar zijn over het oordeel van jongeren over de politie, waarvan er slechts één -12-jarigen betreft. Wel blijkt uit die onderzoeken dat jonge kinderen uiterst positief zijn over de politie, maar dat dat beeld negatiever wordt naarmate ze ouder worden (Barendrecht et al. 2003). Toch zijn ze niet zo negatief als volwassenen. Kritiek van jongeren richt zich meestal op het directe contact dat zij hebben met agenten en niet op het functioneren van de politie in het algemeen. De problematische relatie tussen de politie en allochtone jongeren is bekend, maar er kwam in de onderzoeken niet naar voren dat zij negatiever denken over de politie (Stol & Bervoets, 2005). Een lokaal onderzoek in Nijmegen (Nederland) heeft in 2007 met een enquête onder 86 jongeren in de stad de omgang tussen politie en jongeren onderzocht. Hieruit kwam naar voren dat tweederde van de Nijmeegse hangjongeren een negatief beeld had van de politie. Veel jongeren hadden slechte ervaringen met de politie, vaak hebben die te maken met de identificatieplicht. Ruim tachtig procent van hen is ooit gevraagd naar hun legitimatie, de meeste van hen vond deze vraag onterecht. Vooral bij allochtone jongeren was er onvrede over de manier waarop de politie de legitimatieplicht gebruikt (ROOD Nijmegen, 2007). De verhoudingen tussen jongeren en de politie bleek dus ook in Nijmegen niet optimaal¹⁷.

---

¹⁵ Loader (1996) heeft het in dit kader over een onevenwicht in politiecontrole en hulp van de politie.

¹⁶ Ter illustratie kan hier een citaat aangehaald worden van een mannelijke politieambtenaar in het kader van het onderzoek van Loader (1996, p. 91): “I don’t think it’s too much of a problem, not victimization of youngsters, not really”.

¹⁷ Eén van de redenen voor het negatieve oordeel van jongeren over de politie is waarschijnlijk de slechte communicatie tussen beide, zoals het feit dat de politie vaak niet of niet goed uitlegt waarom ze optreden zoals ze dat doen en stelt de politie zich met regelmaat provocerend op ten opzichte van jongeren, zoals onnodig dreigen met boetes en arrestatie. Deze negatieve bejegening scheidt een sfeer van wederzijds wantrouwen. Wanneer jongeren minder negatief benaderd zouden worden zal dit waarschijnlijk de verhouding tussen politie en jongeren verbeteren (Rood Nijmegen 2007).

Training aan de politie over kinderrechten is een verplichting uit het Kinderrechtenverdrag en de besproken verwante regelingen, evenals een kindvriendelijke omgang met zowel daders als slachtoffers. Om ervoor te zorgen dat minderjarigen in het contact met de politie hun (kinder)rechten toegepast zien, is het natuurlijk van belang dat de regelgeving gekend is. Niettemin stellen we in de praktijk in België vast dat politiemensen niet altijd over voldoende kennis beschikken over de rechtspositie van minderjarigen¹⁸, en dat soms de nodige vaardigheden ontbreken om om te gaan met deze specifieke doelgroep. Het Kinderrechtencommissariaat formuleerde in 2012 dan ook het advies om te voorzien in een permanente, gerichte opleiding voor alle politiemensen met betrekking tot jongeren (Kinderrechtencommissariaat, 2012). Klachten van minderjarige slachtoffers worden in België bovendien ook niet altijd serieus genomen zonder tussenkomst van hun wettelijke vertegenwoordigers, kamers van minderjarigen in residentiële settings worden soms onderzocht zonder hun toestemming of het bevel van een onderzoeksrechter,...¹⁹ Het expertisenetwerk 'Jeugdbescherming' van het College van procureurs-generaal startte sinds kort een werkgroep op die juridische oplossingen formuleert voor situaties waarin politiemensen in contact komen met kinderen en jongeren.

In Nederland worden ook diverse werkwijzen en hiaten geconstateerd, omdat de aparte instructies of protocollen voor jeugdpolitie niet altijd worden gevolgd en kennis over kinderrechten vaak ontbreekt (Berger & Kroon, 2011). Onderzoeken naar hoe de politie omgaat met kinderen en jongeren blijken nauwelijks te bestaan of dateren uit de jaren tachtig en begin negentig²⁰.

2.2.2. Het verhoor

Bij het eerste contact tussen jeugdige daders en politie wordt vaak een verhoor afgenomen.

Recht op bijstand van een advocaat

Hoewel niet als dusdanig in het Kinderrechtenverdrag bepaald²¹, maar wel in punt 52 van General Comment 10 van het Comité inzake de Rechten van het Kind²², voorziet de nieuwe Salduz-wet²³ in België dat de minderjarige verdachte voor het eerste verhoor moet kunnen

---

¹⁸ De juridische helpdesk van de Vlaamse Kinderrechtswinkel krijgt tijdens haar permanentie maar ook tijdens workshops en studiedagen over de rechtspositie van minderjarigen Bijvoorbeeld regelmatig vragen van politiemensen over het gebruik van handboeien bij minderjarigen, over de mogelijkheid om minderjarigen op te sluiten in een politiecel, over het beroepsgeheim van welzijnswerkers waarmee ze in contact komen,...

¹⁹ Dit wordt door zowel minderjarigen, als door ouders, hulpverleners, monitoren van jeugdbewegingen en anderen signaleerd aan de Kinderrechtswinkel.

²⁰ Zie bijvoorbeeld van der Hoeven (1986).

²¹ Wel wordt in art. 40 (ii) gesteld dat de minderjarige juridische bijstand moet krijgen. Zie voor tijdens politieverhoor General Comment nr 10, punt 52: "But at the same time, decisions without delay should be the result of a process in which the human rights of the child and legal safeguards are fully respected. In this decision-making process without delay, the legal or other appropriate assistance must be present. This presence should not be limited to the trial before the court or other judicial body, but also applies to all other stages of the process, beginning with the interviewing (interrogation) of the child by the police".

²² UN Committee on the Rights of the Child (CRC), CRC General Comment No. 10 (2007): Children's Rights in Juvenile Justice, 25 April 2007, CRC/C/GC/10, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4670fca12.html> [accessed 6 October 2012]

²³ Wet tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan, B.S. 5 september 2011.

In beroep bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) stelde Salduz, dat zijn recht op een eerlijk proces is geschonden omdat hij tijdens het politieverhoor verstoken was van rechtsbijstand, terwijl de daar afgelegde en later ingetrokken verklaring wel door de rechter als belastend bewijs werd gebruikt. Het Hof overwoog, dat artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens eist dat een verdachte toegang tot een raadsman moet krijgen vanaf het

overleggen met zijn advocaat. Wanneer de minderjarige wordt aangehouden heeft hij recht op bijstand tijdens het verhoor. Deze bijstand is verplicht; de minderjarige kan hier – anders dan meerderjarigen – geen afstand van doen. In de praktijk doen zich hier wel soms nog problemen voor met betrekking tot de ‘concrete’ beschikbaarheid van ‘kwaliteitsvolle’ advocaten.

In Nederland bestond lang geen recht voor ouders en advocaten om aanwezig te zijn bij politieverhoren in de eerste fase. Aangezien verhoren ook niet werden opgenomen of letterlijk genoteerd, bestonden er nauwelijks waarborgen tegen politiegeweld of overmatige psychologische druk. De ouders werden tevens niet onmiddellijk op de hoogte gesteld (zoals vereist op grond van regel 10 lid 3 Beijing Rules), maar zo spoedig mogelijk. Het recht op een advocaat is hersteld door de wetgever, mede onder invloed van het Salduz-arrest (de Swart, 2010; Blaak et al., 2012). Na een uitspraak van de Hoge Raad (LJN BH3079) hebben minderjarigen in Nederland niet alleen voorafgaand aan het politieverhoor, maar ook tijdens het politieverhoor recht op een advocaat of vertrouwenspersoon. Dit is geregeld in een richtlijn van het Openbaar Ministerie: de ‘aanwijzing rechtsbijstand politieverhoor’ die van kracht is sinds 1 april 2010. In de aanwijzing staat hoe uitvoering te geven aan het recht van een aangehouden verdachte om een raadsman te raadplegen voorafgaand aan het politieverhoor. Daarnaast staat in de aanwijzing op welke wijze voor minderjarigen invulling gegeven moet worden aan het recht op bijstand door een raadsman tijdens het verhoor door de politie, de zogenoemde ‘verhoorbijstand’. Dit staat inmiddels ook in het wetsvoorstel rechtsbijstand en politieverhoor²⁴.

Recht op een kopie van het verhoor

In overeenstemming met art. 40 (ii) IVRK hebben minderjarigen, net als volwassenen, recht op een kopie van hun verhoor. Artikel 28 quinquies, §2 van het Belgische Wetboek van Strafvordering stelt echter dat de procureur des Konings een minderjarige een kopie van zijn verhoor kan weigeren als blijkt dat deze het gevaar loopt dat de kopie hem wordt ontnomen of dat hij het persoonlijk karakter ervan niet kan bewaren. In dat geval kan de minderjarige, vergezeld door een advocaat of justitieassistent, wel de kopie van de tekst van zijn verhoor raadplegen. Uit navraag bij enkele Vlaamse jeugdadvocaten blijkt dat minderjarigen de kopie van het verhoor gelukkig gewoon meestal meekrijgen. Dit wordt slechts zeer uitzonderlijk geweigerd.

Ook in Nederland is het gebruikelijk dat de minderjarige processtukken krijgt, zeker een kopie van het verhoor. Daarbij moet de verdachte de stukken van zijn verhoor ondertekenen²⁵.

2.2.3. Vrijheidsberoving door de politie en voorarrest

Volgens art. 37b IVRK mag een kind alleen worden opgesloten als uiterste middel en voor de kortst mogelijke passende duur. In Nederland mogen minderjarigen voor maximaal zestien dagen en vijftien uur in een politiecel worden vastgehouden (Liefwaard, 2008). In andere landen, zoals België, Duitsland, Finland en Engeland en Wales, mag dit niet langer dan 24 uur (Berger & Kroon, 2011).

---

moment dat de ondervraging door de politie begint. Afwijking van deze hoofdregel is alleen mogelijk in exceptionele gevallen, op basis van dwingende redenen. EHRM, 27 november 2008 Salduz tegen Turkije: NJ 2009, 214; LJN BH0402, Voor NL: Het relevante HR arrest: HR 30/06/2009, NJ 2009, 349-351.

²⁴ <http://www.internetconsultatie.nl/rechtsbijstandpolitieverhoor>

²⁵ Informatie verkregen van een jeugdofficier van Justitie in Utrecht.

Omtrent vrijheidsberoving, zijn er in overeenstemming met art. 37c IVRK in België sinds 2007 speciale voorwaarden voor de infrastructuur die er op gericht zijn om minderjarigen, alleen of samen, onder toezicht van de politie te houden, nl. de ‘toezichtsklokken’²⁶. Toezichtsklokken zijn een soort van politiecellen die specifiek gebruikt worden om minderjarigen op te sluiten wanneer ze bestuurlijk of gerechtelijk aangehouden werden. Sinds 2002 kunnen minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit pleegden niet meer in voorlopige hechtenis opgesloten worden in een toezichtsklokaal van de politie maar nog enkel in het federale detentiecentrum ‘De Grubbe’ te Everberg²⁷. Toezichtsklokken moeten altijd afgesloten zijn van de andere opsluitingsplaatsen. Zij moeten minstens 5 m² groot zijn en een verankerde tafel en zitmogelijkheid hebben. De deur moet agressiebestendig zijn, maar mag er niet uitzien als een celdeur. Ook het meubilair moet agressiebestendig zijn. Traliewerk kan niet. Toezichtsklokken die reeds bestonden, of in aanbesteding waren, op het moment van de inwerkingtreding van het K.B. moeten binnen 20 jaar aan de nieuwe normen aangepast zijn. Er zijn ons geen schendingen van deze rechten bekend.

De Délégué général de la Communauté française aux droits de l’enfant en het Kinderrechtencommissariaat formuleerden in 2012 een advies met enkele aanbevelingen voor meer toenadering tussen minderjarigen en politie (Kinderrechtencommissariaat, 2012). Er werden ook enkele aanbevelingen gedaan in het kader van de aanhouding en/of detentie van minderjarigen door de politie: de interventie en overbrenging van minderjarigen zo discreet mogelijk laten plaatsvinden en de minderjarige enkel als het echt nodig is meenemen naar het politiecommissariaat; de minderjarige op de hoogte brengen dat hij/zij een medisch onderzoek kan aanvragen als hij/zij wordt opgesloten²⁸; de installatie van bewakingscamera’s uitbreiden naar alle commissariaten (gangen, verhoorlokken en cellen) in overeenstemming met de privacywetgeving; en tenslotte de Wet op het Politieambt wijzigen door de verplichting in te voeren om in het proces-verbaal de identiteit te vermelden van alle politieambtenaren en -functionarissen die aanwezig zijn bij de aanhouding van een minderjarige.

Kinderrechtenorganisatie Defence for Children International deed in 2010 en 2011 onderzoek naar minderjarigen in politiecellen in Nederland nadat zij verontrustende signalen ontving over de hoge aantallen minderjarigen in politiecellen en de behandeling van minderjarigen tijdens het voorarrest in de politiecel. Het onderzoek richtte zich op de rechtspositie van minderjarige verdachten in politiecellen en cellencomplexen. Het onderzoek laat zien dat Nederland te kort schiet in de naleving van de bepalingen in het IVRK ten aanzien van voorarrest van minderjarige verdachten in politiecellen en cellencomplexen (Berger & Kroon, 2011): In 2010 bleken er 9.136 kinderen een nacht of langer op het politiebureau door te hebben gebracht. In 2008 waren dat er nog 8.261²⁹. Minderjarigen blijken nauwelijks anders behandeld te worden dan volwassenen in de cel. Aparte afdelingen of kindvriendelijke cellen zijn er bijna niet en informatie over het ontvangen van bezoek of de mogelijkheid om te telefoneren wordt niet altijd gegeven. Met name in de eerste fase van invezekeringstelling

---

²⁶ Koninklijk Besluit van 14 september 2007 betreffende de minimumnormen, de inplanting en de aanwending van de door de politiediensten gebruikte opsluitingsplaatsen, B.S., 16 oktober 2007.

²⁷ Zie Wet van 1 maart 2002 betreffende de voorlopige plaatsing van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd, B.S., 01.03.2002. Gewijzigd bij art. 60 Wet 13 juni 2006, B.S., 19 juli 2006, met ingang van 16 oktober 2006, art. 2 K.B. 28 september 2006, B.S., 29 september 2006.

²⁸ Het detentieregister moet vermelden dat deze mededeling gedaan werd en dat hij ingelicht werd over al zijn rechten. Ook wanneer de minderjarige het recht om een arts te raadplegen uitgeoefend heeft, moet dit in het register worden vermeld. Ten slotte moeten ook de vermelding ‘minderjarige’ en eventuele verwondingen op het moment van en tijdens de opsluiting worden opgenomen in dit register en dit in alle commissariaten

²⁹ Cijfers over de duur van het verblijf van minderjarigen in een politiecel zijn niet beschikbaar. Ook ontbreken cijfers over de leeftijd van minderjarigen die tijd op het politiebureau doorbrengen. De cijfers die wel door de politie, het OM en het Ministerie voor Veiligheid en Justitie, worden gepubliceerd sluiten onvoldoende op elkaar aan.

ligt de nadruk op opsporing. Specifieke criteria waaraan getoetst kan worden of de opsluiting van een minderjarige noodzakelijk is, ontbreken. Als een minderjarige na uiterlijk drie dagen bij de rechter-commissaris komt, toetst deze of de opsluiting rechtmatig is geweest. Pas vanaf het moment dat de minderjarige verdachte in bewaring wordt gesteld, geldt het uitgangspunt 'schorsing tenzij' en is de rechter-commissaris verplicht te toetsen of er mogelijkheden zijn om hem of haar eventueel onder voorwaarden naar huis te laten gaan. (Berger en Kroon, 2011) In de fase van in verzekeringstelling zijn er onvoldoende mogelijkheden voor buitengerechtelijke afdoening en is er geen landelijk dekkend aanbod voor alternatieven. Herstelrecht en bemiddeling hebben geen wettelijke basis en worden onvoldoende benut na de eerste contacten met de politie, al zijn er wel interessante pilots geweest en bieden slachtofferdadergesprekken soms een uitweg (Wolthuis, 2012). In België, maar ook in bijvoorbeeld Duitsland en Finland worden meer mogelijkheden voor herstelrecht en bemiddeling geboden, ook in deze fase (Gunther Moor & van Stokkom, 2009). In de praktijk blijkt dat informatie en voorlichting aan minderjarigen over de aanklacht vaak te kort schieten en niet kindgericht zijn. Ook de toegang tot juridische bijstand moet direct beschikbaar en kosteloos zijn, maar is nog niet in alle zaken gratis beschikbaar. Minderjarigen krijgen op het politiebureau regelmatig te maken met professionals die niet getraind zijn om met minderjarigen om te gaan. Er gelden landelijk nauwelijks aparte instructies of protocollen ten aanzien van minderjarigen voor jeugdpolitie en arrestantenverzorger die met minderjarigen werken. Minderjarigen blijken juist in de eerste fase van het strafproces de meeste kans te lopen om slachtoffer te worden van geweld, vernedering of andere vormen van mishandeling. Een verbod op het gebruik van dwang en geweld is niet opgenomen in de Nederlandse wet en er is evenmin garantie dat dwangmiddelen niet kunnen worden toegepast als straf. Een landelijk toetsingskader voor het verblijf van minderjarigen in politiecellen ontbreekt. Bovendien is er onvoldoende zicht op het aantal en de inhoud van klachten die door minderjarigen of hun ouders worden ingediend bij de regionale Commissie voor de Politieklachten. De klachten van minderjarigen en hun ouders worden niet apart geregistreerd (Berger & Kroon 2011).

2.2.4. Beslissing door een onafhankelijke en onpartijdige autoriteit

Verder zien we ook dat in de praktijk niet in alle dossiers waarbij jongeren die verdacht worden van of vervolgd worden wegens een strafbaar feit beslist wordt door een bevoegde, onafhankelijke en onpartijdige autoriteit of rechterlijke instantie zoals nochtans voorzien door art. 40(iii) IVRK. Bijvoorbeeld: het 'first offenders' project in Gent: Op dinsdag 1 mei 2012 startte de Dienst Maatschappelijke Zorg van de Politiezone Gent dit project in samenwerking met het Parket van de Jeugdrechtbank van het Gerechtelijk Arrondissement Gent. De doelgroep van het project zijn minderjarigen die voor de eerste keer een door de politie vastgesteld feit hebben gepleegd. In het geval van +12-jarigen kan het parket beslissen dat de afregeling van bepaalde misdrijven (bv. de opmaak van een excuusbrief, de opmaak van een contract van opvolging, de regeling van een eventuele schadevergoeding,...) gebeurt door de politie zonder dat hier een rechter in tussenkomt. Voor dergelijke verregaande bevoegdheden voor de politie bestaat geen wettelijke basis in België. Bovendien bestaat het gevaar dat enkele rechtswaarborgen van de minderjarige verdachte, zoals onder andere het recht op informatie en het recht op rechtsbijstand, minder strikt of niet nageleefd worden. Wanneer een minderjarige op dit niveau bijvoorbeeld zou toegeven schade berokkend te hebben, kan dit later in een gerechtelijke procedure tegen hem gebruikt worden.

3. Minderjarige slachtoffers en het strafrechtstelsel

Artikel 39 van het Kinderrechtenverdrag is al even aan de orde geweest en biedt extra waarborgen voor minderjarige slachtoffers, ook slachtoffers van criminaliteit. Slachtofferrechten hebben de afgelopen decennia een flinke emancipatieslag doorgemaakt. Dat is ook zichtbaar op Europees niveau. Denk aan de Aanbeveling (2006)⁸ over hulp aan slachtoffers van criminaliteit. De Raad Justitie en Binnenlandse Zaken van de EU heeft op 15 maart 2001 het EU-Kaderbesluit inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure (het Kaderbesluit) aangenomen³⁰ met als doel slachtoffers betere juridische bescherming en een betere verdediging van hun belangen te garanderen, in welke lidstaat zij zich ook bevinden. Het Kaderbesluit voorziet tevens in bepalingen waarbij aan slachtoffers voor en na de strafprocedure bijstand wordt verleend om de gevolgen van het strafbare feit zoveel mogelijk te beperken. In 2012 is het Kaderbesluit vervangen door een Directive: Directive of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime³¹ waarin deze rechten nog verder zijn uitgewerkt. Ook op het niveau van de Raad van Europa zijn er ontwikkelingen, zo werd de ‘Council of Europe Recommendation (2006)⁸ on Assistance to Crime Victims’³² aangenomen door het Comité van Ministers op 14 juni 2006. De belangrijkste uitgangspunten van de Aanbeveling van 2006 staan vermeld onder punt 2 en houden in dat staten moeten zorgen voor een effectieve erkenning en respect voor de rechten van slachtoffers, in de zin van het respecteren en naleven van hun mensenrechten zonder discriminatie. Het verkrijgen van deze rechten zal niet af moeten hangen van de identificatie, arrestatie, vervolging of veroordeling van de dader van het strafbare feit.

3.1. Inleidende schets: slachtoffers en politie in België en Nederland

In België ontstonden begin de jaren tachtig binnen de politie initiatieven omtrent de opvang en bejegening van slachtoffers, gevolgd door justitie. De Dutroux-affaire heeft dan sinds 1996 verdere (wetgevende) ontwikkelingen inzake slachtofferzorg aangestuurd: de wet Franchimont van 1998 voorziet in een versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces en in 2006 krijgt het slachtoffer op basis van de wet op de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf meer rechten in de fase van de strafuitvoering (Aertsen, 2012). Omtrent de contacten tussen slachtoffers en politie ligt art. 46 van de wet op het politieambt ligt aan de grondslag van politionele slachtofferbejegening³³: "De politiediensten brengen de personen die hulp of bijstand vragen in contact met gespecialiseerde diensten. Zij verlenen bijstand aan de slachtoffers van misdrijven, inzonderheid door hun de nodige informatie te verstrekken". De inhoudelijke invulling ervan wordt meer uitgebreid omschreven in de GPI 58 betreffende politionele slachtofferbejegening³⁴. In België biedt het herstelrecht al jaren een ingang voor slachtoffers om een stem te hebben in de afwikkeling van het strafbare feit waar zij de dupe van zijn geworden.

In Nederland heeft het slachtoffer sinds het midden van de jaren zeventig meer aandacht gekregen. Eerst door de opkomst van bureaus voor slachtofferhulp, gevolgd door richtlijnen van het Openbaar Ministerie ter verbetering van de bejegening van slachtoffers. In 1992

---

³⁰ 2001/220/JBZ: Kaderbesluit van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure, Publicatieblad Nr. L082 van 22/03/2001, p. 0001-0004.

³¹ European Commission, Brussels, 18.5.2011, COM(2011) 275 final 2011/0129 (COD).

³² Recommendation Rec(2006)8 of the Committee of Ministers to member states on assistance to crime victims (Adopted by the Committee of Ministers on 14 June 2006 at the 967th meeting of the Ministers' Deputies).

³³ Wet 5 augustus 1992 op het politieambt, *B.S.*, 22 december 1992.

³⁴ Omzendbrief 4 mei 2007 GPI 58 betreffende politionele slachtofferbejegening in de geïntegreerde politie, gestructureerd op twee niveaus, *B.S.*, 5 juni 2007.

kwam de Wet Terwee tot stand waarin de mogelijkheden voor slachtoffers om schadevergoeding binnen de strafprocedure te vorderen aanzienlijk verbeterde. In 2004 werd het voor slachtoffers van ernstigere delicten mogelijk om een schriftelijke slachtofferverklaring in te dienen. In 2005 wordt deze ontwikkeling gevolgd door invoering van het spreekrecht (art. 302 Wetboek van Strafvordering). Slachtoffers van misdrijven hebben hiermee een recht verkregen op de zitting te spreken over de impact van het ten laste gelegde feit op hun persoonlijk leven³⁵. Op 1 januari 2011 is de Wet ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces in werking getreden. Deze wet geeft het slachtoffer de positie van een zelfstandige procesdeelnemer en is de mogelijkheid om schade te verhalen verbeterd. Het recht om kennis te nemen van de processtukken of het recht zich te laten bijstaan, gelden nu voor alle slachtoffers, er is een betere informatieverstrekking over het strafproces. En alle slachtoffers kunnen tijdens het strafproces bijstand krijgen van een advocaat en/of een tolk³⁶. Kinderen van 12 jaar of ouder mogen gebruikmaken van het spreekrecht of de schriftelijke slachtofferverklaring. Dit geldt ook voor kinderen jonger dan 12 jaar die in staat zijn om voor hun eigen belang op te komen.

3.2. Knelpunten in het licht van mensenrechten/kinderrechten

Gezien de eerste focus van het strafrecht op de dader, vertrekt het strafrechtssysteem zowel in België als in Nederland van de leeftijd van de dader: of een minderjarig slachtoffer als derde partij terecht komt in de molen van het jeugdsanctierecht dan wel het reguliere strafrecht hangt af van het feit of hij/zij slachtoffer werd van een minderjarige dan wel een meerderjarige dader. In beide gevallen worden de minderjarige slachtoffers echter vaak in eerste instantie geconfronteerd met de politie. En ook hier kunnen zich opnieuw, in het licht van de kinderrechten, enkele knelpunten voordoen.

Omtrent minderjarige slachtoffers en het strafrechtssysteem gaat de aandacht vaak nog al eens naar stressreductie van het slachtoffer, zoals het gebruik van video-opnames ter getuigenis (Finkelhor, Cross & Cantor, 2005). Dit betreft een belangrijk punt maar het is niet het enige aspect in de relatie jeugdig slachtoffer – strafrechtsbedelingssysteem dat aandacht vergt.

3.2.1. Het verhoogd slachtofferrisico van jongeren

Vooraleer in te gaan op knelpunten in het contact tussen jeugdige slachtoffers en politie, willen we als achtergrondinformatie meegeven dat jongeren een verhoogd risico op slachtofferschap lopen in vergelijking met volwassenen. Studies tonen de algemene trend van een stijging van slachtofferschap in de adolescentie (Averdijk, 2009; Laub, 1997; McCurley and Snyder, 2004; Rand and Catalano, 2007; Sian et al., 2007; Van Kesteren et al., 2000; Verdonck et al., 2011). Hoewel studies ook aantonen dat vele slachtoffervormen voorkomen tijdens de gehele kindertijd (Finkelhor et al., 2005; Finkelhor, Ormrod & Turner, 2009) en er ook uitzonderingen op het algemeen patroon gevonden werden, kan algemeen gesteld worden dat het risico op slachtofferschap daalt met de leeftijd (Catalano, 2005; Davies et al., 2007). We kunnen dan ook niet alleen spreken van een ongelijke verdeling naar leeftijd van ouderschap, maar eveneens van een ongelijke verdeling van slachtofferervaring naar leeftijd en een oververtegenwoordiging van jongeren onder slachtoffers (Walklate, 2007; Wittebrood, 2006). De vraag is echter of er voldoende voorzien wordt in preventie en signalering van

---

³⁵ Zie ook Blad, J.R. (2008) Slachtofferhulp, slachtofferzorg en strafrechtelijke rechtshandhaving, in: Blad, J.R. (red.) *Strafrechtelijke rechtshandhaving, Aspecten en actoren voor het academisch onderwijs belicht*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, p. 163.

³⁶ Wet van 17 december 2009 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht ter versterking van de positie van het slachtoffer in het strafproces.

(herhaald) slachtofferschap. Hierboven werd reeds aangegeven dat minderjarigen op basis van art. 19 IVRK recht hebben op bescherming tegen mishandeling en verwaarlozing en de overheid onder andere instaat voor de preventie hiervan. Hoewel dit niet als dusdanig aan bod komt in het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, wordt in hoofdstuk 14 van de VN-Richtlijnen voor slachtoffers en getuigen van 2005³⁷ wel uitdrukkelijk ingegaan op de preventie van herhaald slachtofferschap. Dit is niet alleen belangrijk omdat uit voorgaand onderzoek blijkt dat een eerdere slachtofferervaring een belangrijke voorspeller is voor een toekomstige slachtofferervaring (Farrall & Pease, 2001)³⁸ maar ook omdat slachtoffers zelf bezig zijn met de idee om opnieuw slachtoffer te kunnen worden (Vynckier, 2012). Vanuit politie en justitie kan hier op ingespeeld worden door de slachtoffers waarmee ze in aanraking komen, preventietips mee te geven – en dit ook in geval van andere vormen van slachtofferschap dan slachtofferschap van inbraak³⁹. Daarnaast is er ook met het oog op een adequate opvang en behandeling van slachtoffers nog heel wat verbetering mogelijk (Vynckier, 2012).

Hieronder gaan we in op de toegang tot het strafrechtstelsel, de bijstand van een vertrouwenspersoon bij het verhoor, burgerlijke partijstelling, het recht op privacy, participatie, informatie en preventie van (herhaald) slachtofferschap, waarbij de politie een wezenlijk taak vervuld.

3.2.2. De toegang tot het strafrechtstelsel

De minderjarigheid heeft implicaties voor de toegang tot het strafrechtstelsel. Wanneer een minderjarige slachtoffer wordt van criminaliteit, kan hij/zij hiervoor een beroep doen op het systeem. Hij/zij kan opteren datgene wat hem/haar werd aangedaan aan te geven bij de politie⁴⁰. In principe kunnen minderjarigen in België zelfstandig, zonder tussenkomst van hun ouders of andere volwassenen, een klacht neerleggen bij de politie (Vandromme, 2008). De tussenkomende politieambtenaar stelt dan aan de hand van de verklaring van het slachtoffer een proces-verbaal op. Niet alle politieambtenaren zijn hiervan echter op de hoogte waardoor de klacht van minderjarige slachtoffers niet altijd opgenomen wordt zonder tussenkomst van de wettelijke vertegenwoordigers van de minderjarige. Of de politie de ouders verplicht op de hoogte moet brengen van de klacht van hun zoon/dochter, is niet expliciet in de Belgische wet geregeld. Over de noodzaak en verplichting om ouders in te lichten, bestaat in de praktijk van de politieambtenaren en parketmagistraten dan ook heel wat onduidelijkheid en onwetendheid. De regels rond het ouderlijk gezag uit het Belgisch Burgerlijk Wetboek (art. 371-387ter) zouden impliceren dat de politie de ouders op de hoogte moet brengen, tenzij dit de belangen van de kinderen⁴¹ schendt. Maar in de vigerende rechtspraak in Vlaanderen wordt al geruime tijd aangenomen dat het beroepsgeheim wel degelijk ook geldt ten aanzien van de ouders van ‘bekwame’ minderjarigen (Berghmans, 2007; Kinderrechtswinkel, 2012). Dit geldt zonder meer voor minderjarige patiënten in hun contacten met beroepsbeoefenaars

---

³⁷ United Nations Guidelines on Justice for Child Victims and Witnesses of Crime, ECOSOC Res. 2005/20, 2005

³⁸ Menard (2000) komt op basis van een longitudinale studie met negen data afnames verspreid over 17 jaar zelfs tot de vaststelling dat meerdere jaren na elkaar meerdere keren per jaar slachtoffer worden in de periode van adolescentie en vroege volwassenheid ‘normaal’ is aangezien dit het meest voorkomende patroon is.

³⁹ Met die kanttekening dat hierbij moet opgelet worden voor ‘victim blaming’ waardoor het slachtoffer het gevoel krijgt dat hij/zij het ervaren incident eveneens had kunnen/moeten voorkomen en op die manier zelf (deels) schuld draagt aan het tot stand komen ervan.

⁴⁰ Politieaanpak is voor slachtoffers niet meer dan een optie. Het slachtoffers kan ook beslissen niets te doen, zelf het heft in handen te nemen of het incident via een andere weg op te lossen.

⁴¹ ‘Het belang van het kind’ is een sleutelconcept in het Kinderrechtenverdrag van 1989 alsook in de UN Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. De concrete definiëring en invulling van dit begrip is niet eenvoudig en verschilt vaak van land tot land (United Nations, 2009).

in de gezondheidszorg en voor minderjarige cliënten in de Integrale Jeugdhulp. Maar ook op andere terreinen begint men meer en meer rekening te houden met de mogelijke bekwaamheid van minderjarigen. Voor minderjarige slachtoffers die in contact komen met de politie zou dit kunnen betekenen dat wanneer het minderjarige slachtoffer in de ogen van de betrokken politieambtenaar bekwaam is, deze zijn beroepsgeheim niet zomaar zou mogen schenden door de ouders van de bekwame minderjarige in te lichten over de klacht, tenzij in het geval van een noodtoestand. Om vervolgens op de hoogte te blijven van de beslissingen in en de afloop van het dossier, kan het minderjarig slachtoffer ook zelfstandig het statuut van ‘benadeelde persoon’ aanvragen.

In Nederland geldt ook dat het slachtoffer recht heeft op een correcte bejegening. De officier van justitie draagt hier zorg voor (art. 51a lid 2 Sv). Dit geldt voor bejegening door politie en openbaar ministerie. Op de rechtszitting draagt de voorzitter zorg voor een correcte bejegening van het slachtoffer (art. 288a lid 2 Sv). Het kan worden beschouwd als het kernrecht waaruit alle andere slachtofferrechten voortvloeien, maar is niet rechtens afdwingbaar. Indien het slachtoffer zich niet correct bejegend voelt, kan hierover een klacht worden ingediend. De politie en het OM kennen hiervoor klachtenregelingen. Eventueel kan daarna een klacht bij de Nationale ombudsman worden ingediend. Er is in de wet geen algemeen recht op aanwezigheid ter zitting voor het slachtoffer neergelegd. Het recht om bij de zitting aanwezig te zijn vloeit in zijn algemeenheid voort uit de openbaarheid van de zitting (art. 269 Sv). Aangenomen kan worden dat ook een minderjarig slachtoffer dat optreedt als procesdeelnemer steeds toegang heeft, eventueel met begeleiding van zijn wettelijk vertegenwoordiger, tot de zitting. Is het minderjarige slachtoffer slechts aanwezig als toehoorder, staat art. 269 lid 5 Sv in beginsel aan toelating in de weg. Gelet op de bijzondere positie die het slachtoffer als toehoorder dan inneemt ligt het op de weg van de voorzitter om hem toegang te verlenen, eventueel samen met zijn wettelijk vertegenwoordiger. Ook een minderjarige kan spreekrecht uitoefenen (art. 51e 3 Sv). Het spreekrecht is strikt persoonlijk, omdat het gaat om vertolking van de eigen ervaringen. De spreekgerechtigde kan zich dus niet laten vertegenwoordigen, ook niet als hij fysiek niet in staat is van het spreekrecht gebruik te maken. Het is evenmin toegestaan dat de wettelijk vertegenwoordiger voor de minderjarige spreekt⁴².

3.2.3. Bijstand van een vertrouwenspersoon bij het verhoor

Wanneer minderjarige slachtoffers verhoord worden door de politie, is het niet altijd evident om bijstand van een vertrouwenspersoon te verkrijgen. De Belgische wet voorziet de bijstand van een vertrouwenspersoon alleen in die situaties waar de minderjarige slachtoffer of getuige is van één van de wettelijk opgesomde misdrijven waarbij een audiovisueel verhoor mogelijk is. De onderzoeksmagistraat kan zich echter bij gemotiveerde beslissing verzetten tegen de vertrouwenspersoon als hij meent dat deelname van deze persoon afbreuk doet aan het belang van de minderjarige of het belang van het onderzoek. In alle andere situaties kan het minderjarige slachtoffer wel vragen om de bijstand van een vertrouwenspersoon maar kan dit dus geweigerd worden. In de praktijk stellen we bovendien vast dat de politie de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon bij het verhoor sowieso vaak ontraadt om de sereniteit en geloofwaardigheid van het verhoor niet in het gedrang te brengen⁴³.

⁴² De positie van het slachtoffer in het strafproces, Slachtofferhulp Nederland 2011 (hoofdstuk 2), zie: www.slachtofferhulp.nl.

⁴³ Dit maakte een medewerker van de Vlaamse Kinderrechtswinkel een 10-tal jaar geleden aan den lijve mee. De Kinderrechtswinkel werd toen gecontacteerd door een meisje van 15 dat misbruikt was geweest door haar vader. Het meisje zou in dat kader verhoord worden door de politie en ze maakte zich hierover toch wat ongerust. Nadat de Kinderrechtswinkel haar alle nuttige informatie bezorgde, vroeg het meisje of de medewerkster wilde meegaan naar het verhoor als

In Nederland zijn er ook zaken bekend waarbij slachtoffers en getuigen onvoldoende bijstand kregen en werden verhoord op een wijze die in strijd is met kinderrechten. De bekendste is de Schiedammer parkmoordzaak in 2000. De 11-jarige Maikel en zijn vriendinnetje Nienke werden slachtoffer van een ernstige zedenzaak met geweld, waarbij Nienke is omgekomen. Maikel heeft de messteken overleefd en is gevlucht. Hij is tijdens het onderzoek op harde wijze door de politie ondervraagd om de dader te vinden waarbij hij in eerste instantie zelf als verdachte werd gezien. In deze zaak is een opeenstapeling van fouten gemaakt. Een verkeerde man werd opgepakt en veroordeeld. Pas vier later, toen de echte dader de feiten bekende, is deze man vrijgesproken. Relevant voor dit artikel is de wijze van verhoren. De Commissie Posthumus onderzocht de zaak en concludeerde in 2005 dat Maikel ten onrechte als verdachte werd benaderd, dat hij onderworpen werd aan harde en confronterende verhoren en verhoormethoden en dat er onvoldoende naar hem geluisterd werd (Evaluatieonderzoek in de schiedammer-parkmoord, rapport Posthumus, 2005). Maikels ouders hebben de studio nooit gezien, terwijl dat had moeten. Er waren twee verhoorders, in plaats van een. Een van hen was daarvoor niet opgeleid. Interne richtlijnen van de politie werden overschreden. Tot slot had een van de deskundigen, bijzonder hoogleraar forensische kinderpsychologie, vertrouwelijke gesprekken met Maikel opgenomen en doorgegeven aan de politie. Hiermee schond hij zijn beroepsgeheim. De Commissie deed aanbevelingen over het aanscherpen van de regels ten aanzien van het horen van getuigen. De politie heeft vervolgens indicatoren en contra-indicatoren vastgesteld om kinderen als getuige te horen. Er wordt gewerkt volgens vaste protocollen (Protocol Studioverhoren). Hierin staat onder andere dat de ouders en/of gezagsdragers toestemming dienen te geven, dat de Officier van Justitie een opdracht dient te geven, dat politiemensen gekwalificeerd dienen te zijn, dat kinderen gehoord worden in een kindvriendelijke ruimte, dat de verhoren opgenomen en vastgelegd worden en dat de opnamen in een kluis worden bewaard. (Maijenburg, 2006). Sinds de commotie die toen is ontstaan, zijn richtlijnen omtrent het horen van minderjarigen en de rol van gedragsdeskundigen en de politie verbeterd (Wolthuis & Stappers Karpinska, 2006)⁴⁴.

3.2.4. Burgerlijke partijstelling

Wanneer we een stap verder zetten in de keten van de strafrechtbedeling, verliest het minderjarig slachtoffer aan zelfstandigheid en autonomie: hij/zij kan zich geen burgerlijke partij stellen. Hiervoor heeft hij/zij een wettelijke vertegenwoordiger nodig die burgerlijk verantwoordelijk voor hem/haar is. Met andere woorden, om een schadevergoeding te eisen of een procedure in te leiden, moet het minderjarig slachtoffer een beroep doen op zijn/haar ouders of voogd en is op die manier “overgeleverd aan de goodwill van volwassenen” (Kinderrechtencommissariaat, 2010, p. 12). Niettemin verleent het EVRM in artikel 25 wel een individueel klachtrecht, ook aan kinderen en moeten ook kinderen toegang hebben tot de rechter (Verhellen, 2000). Omgekeerd kunnen ouders als wettelijke vertegenwoordigers hun minderjarige kinderen steeds vertegenwoordigen in het rechtsverkeer en dus ook in plaats van hun minderjarige zoon/dochter een klacht indienen, het statuut van benadeelde persoon aanvragen én zich burgerlijke partij stellen. In dat kader is het belangrijk op te merken dat er

---

vertrouwenspersoon. Bij het betreden van de verhoorruijme stelde de verhoorder echter “Het is toch niet nodig dat mevrouw (op de medewerkster van de Kinderrechtswinkel) meegaat he? Wij kunnen dat wel alleen.” En hoewel de medewerkster de minderjarige er nog eens op wees dat ze het meisje zeker wilde bijstaan tijdens het verhoor, stapte de minderjarige overrompeld alleen het verhoorlokaal binnen... Ondanks het feit dat de betrokken minderjarige dus goed op de hoogte was van haar rechten, vrij assertief was en op voorhand zeer duidelijk te kennen gaf dat ze absoluut een vertrouwenspersoon bij het verhoor wilde, durfde ze hier in de praktijk niet op staan door de houding van de betrokken politiemann.

⁴⁴ Zie ook andere NJB- en/of nieuwsartikelen: zoekterm: Schiedammer parkmoord, verhoren Maikel.

in België al sinds 2003 een wetsontwerp⁴⁵ klaar ligt dat minderjarigen in bepaalde gevallen zelfstandige rechtsingang wil verlenen. Dit voorstel stelt onder andere dat zowel bij het stilzitten van de wettelijk vertegenwoordigers als bij strijdigheid van belangen de minderjarige zelf bekwaam is tot een burgerlijke partijstelling⁴⁶.

Ook in Nederland hebben minderjarigen geen eigen rechtsingang. Ze kunnen in beginsel niet zelf naar de rechter stappen en worden ‘in rechte’ vertegenwoordigd door hun ouders/voogd. Vanaf 12 jaar worden ze wel gehoord in rechtszaken die hun aangaan en vanaf die leeftijd zijn er meer mogelijkheden. Net zoals in België gaan er ook in Nederland stemmen op voor een eigen rechtsingang voor kinderen: Het Verwey-Jonker Instituut, Defence for Children en de Kinderombudsman hebben onder andere gepleit voor een echte eigen rechtsingang en de lobby daarvoor is nog steeds gaande (Blaak et al. 2012)⁴⁷.

3.2.5. Recht op privacy en participatie

In het beste geval kan het slachtoffer in België een slachtofferervaring melden waarvan hij/zij niet wil dat zijn/haar ouders op de hoogte zijn, maar op het moment dat hij/zij een schadevergoeding wil, moet het slachtoffer kiezen: de ouders alsnog inlichten of afzien van de mogelijkheid tot het verkrijgen van een schadevergoeding. In de praktijk zullen de ouders echter al óf bij de aangifte op de hoogte gebracht zijn door de politie, óf op het moment dat het slachtoffer als benadeelde partij geïnformeerd wordt over de beslissing in zijn/haar dossier (daar deze brief vanuit het openbaar ministerie aan de ouders is gericht). Zonder afbreuk te willen doen aan het ouderlijk gezag, kan in dit kader vanuit het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind de vraag gesteld worden naar het recht op privacy (art. 16). In een ander belangrijk VN document, *de UN Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime van 2005*, wordt ook gesteld dat elk kind moet behandeld worden als een individu met eigen noden, wensen en gevoelens (art. 11), leeftijd geen barrière mag zijn voor het recht om volledig deel te nemen in het strafbedelingsproces (art. 18) en het beschermen van de privacy van kinderen die slachtoffer werden van het allergrootste belang is (art. 26). (Wolthuis & Stappers-Karpinska, 2006)

Daarnaast wordt op deze manier ook het participatierecht (art. 12 IVRK) gedeeltelijk aangetast daar het slachtoffer enkel in de gelegenheid gesteld wordt gehoord te worden door tussenkomst van een vertegenwoordiger⁴⁸. Vanuit de VN wordt ‘het belang van het kind’ in het kader van het strafrechtstelsel ook in die zin geïnterpreteerd: Er wordt gesteld dat de bescherming van het belang van het kind een dubbele opdracht inhoudt: hem/haar beschermen

---

⁴⁵ Wetsontwerp betreffende het recht van minderjarigen op toegang tot de rechter, Parl.St. Kamer 2003-2004, nr.643/1.

⁴⁶ Dit Belgisch standpunt omtrent de eigen rechtsingang van minderjarigen sluit aan bij recent Nederlands onderzoek naar de wenselijkheid van een eigen rechtstoegang voor minderjarigen (Steketee, Overgaag en Lunneman, 2003): op basis van verschillende argumenten van deskundigen en minderjarigen werd in dit onderzoek tot de conclusie gekomen dat minderjarigen over een eigen rechtsingang moeten kunnen beschikken.

⁴⁷ Het gebrek aan een eigen rechtsingang kan ook op andere terreinen dan het strafrecht een probleem vormen wanneer de belangen van de ouders en de minderjarigen niet overeenkomen, zoals bijvoorbeeld bij de vaststelling van een omgangsregeling. De Nederlandse wet voorziet in die gevallen in de aanstelling van een bijzonder curator, die in de gerechtelijke procedure uitsluitend kan opkomen voor de belangen van het kind. Minderjarigen van 12 jaar en ouder hebben op bepaalde onderwerpen wel een eigen rechtsingang, bijvoorbeeld bij het verzoek tot opheffing van een ondertoezichtstelling of beëindiging van een uithuisplaatsing. Jongeren ouder dan 12 jaar kunnen middels de zogenaamde informele rechtsingang een verzoek voorleggen aan de rechter, zoals in echtscheidingszaken.

⁴⁸ Het recht om gehoord te worden gaat trouwens om meer dan het aanwezig zijn op de zitting, het uiteenzetten van de feiten of het geven van een getuigenis in functie van het onderzoek en de uitspraak, het houdt ook het recht in om meningen en bezorgdheden te uiten met betrekking tot het incident en het onderzoek alsook noden en verwachtingen. En dat, wanneer hier niet kan aan tegemoet gekomen worden, dit ook aan hem/haar wordt uitgelegd (United Nations, 2009).

tegen secundaire victimisering in het contact met strafrechtsbedelingsinstanties én hem/haar bijstaan en ondersteunen in de mogelijkheid om deel te nemen aan dat strafrechtelijk proces. Het gaat om het zoeken naar een balans tussen het recht op bescherming en het recht om een eigen mening te uiten en te participeren (United Nations, 2009). Daarnaast wordt ook verwezen naar het recht om met ‘waardigheid’ behandeld te worden, waarbij benadrukt wordt dat de jongere (de minderjarige) moet behandeld worden als een menselijk wezen met volledige rechten en niet als “a passive recipient of adult care and protection” (United Nations, 2009, p. 15). Bovendien is er een discrepantie tussen het recht zelf aangifte te doen en zich benadeelde persoon te stellen enerzijds en het feit dat een minderjarige zich geen burgerlijke partij kan stellen anderzijds.

3.2.6. Recht op informatie

Het recht op informatie luidt in art. 17 IVRK als volgt: “Het kind heeft recht op toegang tot informatie en materialen van verschillende bronnen en in het bijzonder op informatie die zijn of haar welzijn en gezondheid bevorderen. De overheid stimuleert de productie en verspreiding hiervan en zorgt ervoor dat het kind beschermd wordt tegen informatie die schadelijk is”. Met andere woorden, de jongere heeft recht op informatie en dus ook zelf, rechtstreeks op informatie met betrekking tot het strafrechtelijk dossier waarin hij/zij als slachtoffer betrokken is? Zonder de omweg van de ouders? Het recht om geïnformeerd te worden geldt immers van zodra de jongere betrokken is in het strafrechtsproces en betreft zowel informatie over de voortgang van het dossier, de beslissingen en de strafuitspraak (United Nations, 2009). In verband met die ‘informatie die zijn of haar welzijn en gezondheid bevorderen’ kunnen we ook verwijzen naar informatie inzake diensten en bronnen van hulpverlening en steun. Hierover stelt de VN ook duidelijk in art. 19 van de *Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime* (hierna de VN-Richtlijnen genoemd) dat het slachtoffer, en diens verantwoordelijken en vertegenwoordigers, moeten geïnformeerd worden over het bestaan van relevante diensten en de toegang ertoe. Hieromtrent stellen we op basis van een kleinschalige survey in Gent (Vlaanderen) echter vast dat heel wat jongeren de bestaande diensten niet kennen en ze wanneer ze slachtoffer worden niet altijd weten waar ze terecht kunnen, noch steeds worden doorverwezen vanuit de politie (Vynckier, 2011, 2012). Op die manier wordt niet goed invulling gegeven aan het recht op bijstand zoals uiteengezet in hoofdstuk 9 van de VN-Richtlijnen en het recht op informatie uit het IVRK.

4. Conclusie

In dit artikel hebben we een beeld geschetst van kinderrechten en de politie in België en Nederland. Daarin wordt duidelijk dat (een deel van) politie en justitie langzaam doordrongen raken van het bestaan van het Kinderrechtenverdrag en aanverwante regelingen en dat er in de praktijk ontwikkelingen zijn om deze te integreren in de taken en opleiding van de politie. Het is echter ook duidelijk geworden dat minderjarige verdachten in België en Nederland door de politie niet altijd conform mensen- en kinderrechten worden behandeld. Er zijn signalen dat kennis over kinderrechten ontbreekt bij een groot deel van de politiemedewerkers. De opleiding van politie en andere justitiemedewerkers laat wat betreft kinderrechten nog veel te wensen over. Bij het verhoor constateren we dat – ondanks verbeteringen sinds het Salduz-arrest - rechtsbijstand in de praktijk regelmatig ontbreekt en dat de informatievoorziening aan jeugdige verdachten soms niet volledig is. Ook is gebleken dat incidenten nodig zijn om de behandeling en bejegening van jeugdige verdachten en slachtoffers te verbeteren. Nieuwe projecten, gericht op een snelle aanpak van jeugdige daders, zijn daarnaast niet altijd in lijn

met het recht op een onafhankelijke en onpartijdige rechter. Maar ook verder in de strafrechtsketen, laat de rechtspositie van minderjarigen in het (straf)recht nogal eens te wensen over. Denk aan de onzorgvuldigheden die plaatsvinden in politiecellen, zoals naar voren gebracht in het onderzoek door de Nederlandse afdeling van Defence for Children International: het aantal kinderen dat jaarlijks een nacht of langer in de politiecel doorbrengt is veel te hoog, een verbod op de toepassing van dwang en geweld is niet wettelijk vastgelegd, situaties van geweld in politiecellen komen meer dan eens voor, en het toezicht op de omstandigheden van minderjarigen in politiecellen schiet in veel gevallen tekort. Ook ouders worden vaak niet bij hun kinderen gelaten.

Het gebruik van herstelrechtelijke methoden, zoals slachtoffer-daderbemiddeling, heeft een plaats veroverd in het Belgische systeem en langzaam ook in Nederland, maar zou, in overeenstemming met de General Comment 10, 'Children's Rights in Juvenile Justice' van het Comité inzake de Rechten van het Kind, nog meer en gericht ingezet kunnen worden, ook door de politie. Voorts kan en moet er meer gewerkt worden aan de kennis van politieagenten over kinderrechten, op basis van het IVRK en aanverwante regelingen. Ook de wettelijke regeling van jeugdspecialisaties in de advocatuur en continuïteit van training draagt daaraan bij. Tot slot moet kindvriendelijk optreden in al deze fasen van omgaan van de politie met jeugdige verdachten beter.

Omtrent minderjarige slachtoffers zijn er eveneens de laatste jaren belangrijke stappen vooruit gezet. Niettemin blijven ook hier knelpunten bestaan. Zo is informatievoorziening richting jeugdige slachtoffers over hun rechten een cruciaal recht waar in de praktijk meer aandacht voor dient te zijn, zeker in het kader van verhoren als slachtoffer of getuige. We stellen vast dat kinderen en jongeren onder de 18 jaar in België en Nederland – op de meeste punten - geen eigen rechtsingang en zij afhankelijk zijn van hun ouders of verzorgers. Dit past niet meer bij de toegenomen mondigheid van minderjarigen en de verantwoordelijkheden die van hen verwacht worden. In het licht van kinder- en mensenrechten kunnen dan ook vragen gesteld worden bij het feit dat een jeugdige slachtoffer dat een vergoeding wil, zich verplicht ziet hiervoor een beroep te doen op zijn/haar ouders; niet altijd zelf, rechtstreeks, de informatie omtrent het dossier waarin hij/zij als slachtoffer betrokken is krijgt alsook vaak niet (voldoende) op de hoogte is over de mogelijkheden tot een beroep doen op externe hulpverleningsdiensten. Bovendien, waar er vaak wel specifieke diensten of personen zijn die werken met jeugdige daders – denken we aan de afdelingen 'jeugd' bij de lokale politie en de jeugdrechters – is dit veel minder het geval voor jeugdige slachtoffers. Deze worden vaak ondervraagd en bijgestaan door personen en instellingen die niet specifiek gericht zijn op jeugdige slachtoffers – met uitzondering dan van de video-opname. Moeten we niet nadenken over een eigen rechtsingang voor minderjarige slachtoffers? En gezien veel slachtoffers geen 'herstel' krijgen, maar vaak wel behoefte hebben aan een antwoord, rijst ook hier de vraag of het in dit kader niet aangewezen is oplossingen te zoeken in een herstelrechtelijk antwoord.

Kortom, genoeg stof voor politie, justitie en overheid om minderjarigen en hun rechten serieus te nemen.

Bibliografie

Aertsen, I. (2012). De intrede van het slachtoffer en herstel in het forensisch welzijnswerk In R. Roose, F. Vander Laenen, Aertsen, I. en L. van Garsse (Eds.) *Handboek Forensisch Welzijnswerk* (pp. 71-89). Gent: Academia Press.

Andrews, D.A., Zinger, I., Hoge, R.D., Bonta, J., Gendreau P. en Cullen, F.T. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. *Criminology*, 28, 369–404.

Averdijk, M.D.E. (2009). *The age-victimization curve: The applicability of the accelerated design of the NCVS, NSCR Report 2009-1*. Amsterdam: NSCR.

Aye Maung, N. (1995). *Young people, victimisation and the police: British Crime Survey findings on experiences and attitudes of 12 to 15 year olds. Home Office Research Study No. 140*. London: Home Office.

Barendrecht, M., Griffioen, M., Lotterman, A. en Vink, N. (2003). *Interactie politie en jongeren: een observatieonderzoek naar de interactie tussen politie en (autochtone en allochtone) jongeren*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Bartels, J.A.C. (2011) *Jeugdstrafrecht*. Deventer: Kluwer.

Beijerse, J. (2008). De politie en het Openbaar Ministerie in jeugdstrafzaken In I. Weijers en F. Imkamp (Eds.) *Jeugdstrafrecht In internationaal perspectief* (pp. 103-118). Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

Berger, M. en Kroon, C. (2011). *Een 'paar nachtjes' in de cel, het VN-Kinderrechtenverdrag en het voorarrest van minderjarigen in politiecellen*. Leiden: Defence for Children International.

Berghmans, M. (2007). *Ouderlijk gezag en beroepsgeheim* (www.jeugrecht.be)

Blaak, M., Bruning, M. en Eijgenraam, M. (2012). *Handboek internationaal jeugdrecht, een toelichting voor rechtspraak en jeugdbeleid op het internationaal verdrag inzake de rechten van het kind en andere internationale regelgeving over de rechtspositie van minderjarigen*. Leiden: Defence for Children International.

Brown, B. en Benedict, W.R. (2002). Perceptions of the police. Past findings, methodological issues, conceptual issues and policy implications. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 25 (3), 543-580.

Cantwell, N. (1995). *United Nations Convention on the Rights of the Child. In: International Standards concerning the Rights of the Child*. Geneva: Defence for Children International.

Catalano, S.M. (2005). *Criminal Victimization 2004*. Washington D.C.: Bureau of statistics, US Dept of Justice.

Davies, P., Francis, P. en Greer, C. (2007). Victims, Crime and Society In P. Davies, P. Francis en C. Greer, C. (Eds.), *Victims, Crime and Society* (pp. 1-19). London: Sage Publications.

de Jonge, G. en van der Linden, A.P. (2007). *Jeugd en Strafrecht, Een leer- en praktijkboek over het (internationale) jeugdstrafrecht en jeugdstrafprocesrecht*. Den Haag: Kluwer.

De Smet, B. (2007). *Jeugdbeschermingsrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen: Intersentia.

de Swart, A. (2010). Toch nog een raadsman bij het politieverhoor? Enkele ontwikkelingen na Salduz/Panovits. *Nederlands Juristenblad*, 4, 223-226.

Diepenhorst, L. (2005). De politieke jeugdtaak In A. van Wijk, B. Diependaal, E.J.A. Bervoets en Stol, W. (Eds). *Politie en jeugd, Inleiding voor de praktijk* (pp. 11-25). Elsevier.

D'Unger, A.V., Land, K.C. en McCall, P.L. (2002). Sex Differences in Age Patterns of Delinquent/Criminal Careers: Results from Poisson Latent Class Analyses of the Philadelphia Cohort Study. *Journal of Quantitative Criminology*, 18, 349-375.

Farrall, G. en Pease, K. (2001). *Repeat victimisation*. Monsey, NY: Criminal Justice Press.

Finkelhor, D., Cross, T.P. en Cantor, E. (2005). How the justice system responds to juvenile victims: a comprehensive model. *Juvenile Justice Bulletin*, December 2005.

Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H. en Hamby, S.L. (2005). The Victimization of Children and Youth: A Comprehensive. *National Survey*. *Child Maltreatment*, 10 (1), 5-25.

Finkelhor, D., Ormrod, R.K. en Turner, H.A. (2009). The Developmental Epidemiology of Childhood Victimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 711-731.

Greenberg, D.F. (1985). Age, Crime, and Social Explanation. *The American Journal of Sociology*, 91, 1-21.

Gunther Moor, L. en van Stokkom, B. (Eds.) (2009). *Herstelrechtelijke politiepraktijken in Nederland en België*. Dordrecht: Stichting SMVP Producties.

Hirshi, T. en Gottfredson, M. (1983). Age and the explanation of crime. *The American Journal of Sociology*, 89, 552-584.

Huijts, A. en Nelissen, P.W.M. (2004). 'Ik wil gewoon respect'. Onderzoek naar de communicatie tussen politie en Marokkaanse jongeren. *Tijdschrift voor de politie*, 66 (11), 21-24.

Hurst, Y.G., Frank, J. en Browning, S.L. (2000). The attitudes of juveniles toward the police. A comparison of black and white youth. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 23 (1), 37-53.

Imkamp, F.M.J.A. (2007). Vijfentwintig jaren taakstraffen in het jeugdstrafrecht: overdaad schaaft. *Delikt en Delinkwent*, 10, 971-1000.

Kinderrechtencommissariaat (2010). *Rapport aan het Comité voor de Rechten van het Kind. Verslag van de kinderrechtencommissarissen van de Vlaamse en de Franse Gemeenschappen over het 3de en 4de Rapport van België*.

Kinderrechtencommissariaat (2012). *Advies 'Jongeren en politie: aanbevelingen voor meer toenadering'*.

Kinderrechtswinkel (2012). *'t Zitemzo. Jeugdrecht... met het beroepsgeheim t.a.v. minderjarigen.*

Larson, R.W., Wilson, S., Brown, B.B., Furstenberg, F.F. en Verma, S. (2002). Changes in adolescents' interpersonal experiences: are they being prepared for adult relationships in the twenty-first century. *Journal of Research on Adolescence*, 12 (1), 31-68.

Laub, J.H. (1997). Patterns of criminal victimization in the United State. In R.C. Davis, A.J. Lurigio en W.G. Skogan (Eds.). *Victims of Crime* (pp. 9-26). Thousand Oaks: Sage Publications.

Liefaard, T. (2008). *Deprivation of Liberty of Children in Light of International Human Rights Law and Standards.* Antwerpen: Intersentia.

Loader, I. (1996). *Youth, policing and democracy.* Houndmills: Macmillan Press.

Maijenburg, T. (2006). Verhoren van jonge getuigen door de politie, Zorgvuldigheid is het sleutelwoord. *Tijdschrift voor de Rechten van het Kind.* Amsterdam: Defence for Children International.

McCurley, C. en Snyder, H.N. (2004). *Victims of Violent Juvenile Crime.* Washington: D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.

Menard, S. (2000). The "normality" of repeat victimization from adolescence through early adulthood. *Justice Quarterly*, 17 (3), 543-574.

Mijnarends, E.M. (1999). *Richtlijnen voor een verdragsconforme jeugdstrafrechtspleging, 'Gelijkwaardig, maar minderjarig'* (diss. Leiden). Den Haag: Kluwer

Rand, M. en Catalano, S. (2007). *Criminal Victimization, 2006.* Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Justice Program, Bureau of Justice Statistics.

ROOD Nijmegen (2007) *Enquête omgang politie en jongeren in Nijmegen.*

Sian, N., Kershaw, C. en Walker A. (2007). *Crime in England and Wales 2006/07.* London: Home Office.

Steffensmeier, D.J., Allan, E.A., Harer, M.D. en Streifel, C. (1989). Age and the Distribution of Crime. *American Journal of Sociology*, 94, 803-831.

Steketee, M.J. , Overgaag, A.M. en Lunneman, K.D. (2003). *Minderjarigen als procespartij? Een onderzoek naar de bijzondere curator en een formele rechtsingang voor minderjarige.*

Stol, W. en Bervoets, E., Jeugd over politie in Nederland In A. van Wijk, B. Diependaal, E.J.A. Bervoets en Stol, W. (Eds). *Politie en jeugd, Inleiding voor de praktijk* (pp. 229-241). Elsevier.

Taylor, T.T., Turner, K.B., Esbensen, F.-A. en Winfree, L.T. (2001). Coppin' an attitude. Attitudinal differences among juveniles toward police. *Journal of Criminal Justice*, 29 (4), 295-305.

United Nations (2009). *Handbook for professionals and policymakers on justice matters involving child victims and witnesses of crime*. Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.

van Bueren, G. en Tootell, A.M. (1995) *Introduction to the United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, Beijing Rules*. Genève: Defence for Children International.

van der Hoeven, E. (1986). *De jeugdpolitie: een observatieonderzoek. De politieke reactie op delinquent gedrag van autochtone en allochtone jeugdigen*. Den Haag: WODC.

van der Laan, P. (2008). Jeugd, criminaliteit, politie en justitie In I. Weijers en C. Eliaerts (Eds.). *Achtergronden van jeugdcriminaliteit*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.

van Dijk, J. (1986). Responding to crime: reflections on the reactions of victims and non-victims to the increase in petty crime. In E.A. Fattah (Ed.). *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system* (pp. 156-166). Houndmills: The Macmillan Press.

Vandromme, S. (2008). Bekwaamheid In R. Defrancq (Ed.) *Wet & Duiding Kids-Codex* (pp. 134-136). Brussel: Larcier.

van Kesteren, J. Mayhew, P. en Nieuwbeerta, P. (2000). *Criminal Victimization in seventeen industrialized countries: Key findings from the 2000 International Crime Victims Survey*. Den Haag: Ministerie van Justitie, WODC.

Verdonck, E., Cops, D., Pleysier, S. en Put, J. (2011). *Jongeren en geweld: dader- en slachtofferschap gemeten en beleefd*. Leuven: Acco.

Verhellen, E. (1993). Kinderrechten in Europa. *Panopticon*, 3, 188-207

Verhellen, E. (2000). *Verdrag inzake de rechten van het kind*. Leuven: Garant.

Verhellen, E., Cappelaere, G. en Vandekerckhove, A. (1991). *Politie en jeugd: een inventarisstudie omtrent de relatie politie-minderjarigen*. Brugge: Vanden Broele.

Vynckier, G. (2011), Over hulp kennen, willen en krijgen: Mid-adolescente slachtoffers en hulpverlening, *Panopticon*, 2, 81-84.

Vynckier, G. (2012). *Ervaring, beleving en coping van mid-adolescente slachtoffers van vermogens- en geweldsdelicten*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Walklate, S. (2007). *Imagining the victim of crime*. Berkshire: Open University Press.

Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit: Feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wolthuis, A. (2012). *Herstelrecht, een kinderrecht, Voorstellen voor integratie van herstel in het hart van het jeugdstrafrecht* (diss.). Den Haag: Boom Lemma uitgevers.

Wolthuis, A. en Stappers-Karpinska, B. (2006). Nog één keer Maikel. Bij verhoren moet belang van het kind voorop. *Nederlands Juristenblad*, 36, 2067-2069.